INNOVATSION TAFAKKURNING JAMIYAT MODERNIZATSIYASIDAGI AHAMIYATI

Sayitxonov Akmalxon Axatjonovich
Farg‘ona davlat universiteti dotsenti v.b.,
falsafa fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

Annotatsiya

Mazkur maqolada zamonaviy jamiyat taraqqiyotida innovatsion tafakkurning o‘rni va ahamiyati ijtimoiy-falsafiy nuqtayi nazardan tahlil qilingan. Innovatsion tafakkurning mazmun-mohiyati, uning inson kapitali, iqtisodiy rivojlanish va ijtimoiy taraqqiyotga ta’siri ochib berilgan. Shuningdek, raqamli transformatsiya, globallashuv va bilimlar jamiyati sharoitida innovatsion tafakkurni rivojlantirishning nazariy va amaliy jihatlari yoritilgan. Tadqiqotda innovatsion tafakkur va ijtimoiy mas’uliyatning dialektik bog‘liqligi ham asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: *innovatsiya, innovatsion tafakkur, inson kapitali, ijtimoiy taraqqiyot, bilimlar jamiyati, kreativlik, raqamlashtirish, ijtimoiy mas’uliyat.*

KIRISH

XXI asrda insoniyat taraqqiyotining asosiy omili sifatida bilim, axborot va innovatsiyalar maydonga chiqmoqda. Ilgari iqtisodiy qudrat tabiiy resurslar va ishlab chiqarish vositalari bilan belgilangan bo‘lsa, bugungi kunda intellektual kapital va innovatsion salohiyat hal qiluvchi ahamiyat kasb etmoqda. Shu nuqtayi nazardan innovatsion tafakkur har bir insonning raqobatbardoshligini ta’minlovchi muhim qobiliyat sifatida namoyon bo‘lmoqda. Zamonaviy jamiyat tez o‘zgarayotganligi sababli inson nafaqat mavjud bilimlarni o‘zlashtirishi, balki yangilik yaratish, muammolarga noan’anaviy yechim topish va o‘zgarishlarga moslasha olish qobiliyatiga ham ega bo‘lishi lozim. Bu esa innovatsion tafakkurni shakllantirish va rivojlantirish masalasini dolzarb ilmiy muammoga aylantirmoqda.

Bugungi global raqobat sharoitida innovatsion tafakkur iqtisodiy o‘sish, ijtimoiy barqarorlik va milliy taraqqiyotning muhim sharti hisoblanadi. Davlatlarning innovatsion rivojlanish darajasi insonlarning ijodiy va innovatsion fikrlash qobiliyati bilan belgilanadi. Shuning uchun ham innovatsion tafakkurni o‘rganish hamda uni rivojlantirish mexanizmlarini ishlab chiqish dolzarb ahamiyatga ega.

Innovatsiya tushunchasi ilmiy adabiyotlarda turlicha talqin qilinadi. Avstriyalik iqtisodchi Yozef Shumpeter innovatsiyani iqtisodiy taraqqiyotning asosiy harakatlantiruvchi kuchi sifatida baholagan.[1] Innovatsion tafakkur insonning yangi g‘oyalar ishlab chiqish, muammolarga ijodiy yondashish va mavjud imkoniyatlardan samarali foydalanish qobiliyatini anglatadi. Falsafiy nuqtayi nazardan innovatsion tafakkur insonning voqelikka nisbatan faol va ijodiy munosabatining namoyon bo‘lish shaklidir. Innovatsion tafakkur quyidagi tarkibiy qismlardan tashkil topadi:

-kreativ fikrlash;
-tanqidiy tahlil qilish;
-prognozlash qobiliyati;

Amerikalik olim Piter Drukerning fikricha, innovatsiya – bu resurslarga yangi qiymat bag‘ishlash jarayonidir.[2] Demak, innovatsion tafakkur yangi g‘oyalarni amaliy

natijaga aylantira olish qobiliyati bilan ham tavsiflanadi. Innovatsion tafakkur inson ongining evolyutsion taraqqiyoti natijasi hisoblanadi. Inson doimo yangi imkoniyatlar izlashga va o‘z hayot sharoitini takomillashtirishga intiladi. Mazkur intilish innovatsion fikrlashning asosiy manbai hisoblanadi.

Falsafada inson faoliyatining ijodiy xususiyati muhim o‘rin tutadi. Nemis mutafakkiri Georg Wilhelm Friedrich Hegel insonning faoliyatini borliqni o‘zgartiruvchi kuch sifatida baholagan.[3] Innovatsion tafakkurning ijtimoiy ahamiyati shundaki, u nafaqat shaxsiy taraqqiyotni, balki butun jamiyatning rivojlanishini ta’minlaydi. Jamiyat taraqqiyoti tarixi ham aynan innovatsion g‘oyalar va kashfiyotlar tarixi hisoblanadi. Insoniyat taraqqiyoti tarixi chuqur tahlil qilinganda, har bir sivilizatsiyaning yuksalishi zamirida muayyan innovatsion g‘oyalar va ilmiy kashfiyotlar yotganligini ko‘rish mumkin. Jamiyat taraqqiyoti hech qachon o‘z-o‘zidan sodir bo‘lmagan; u insonning aqliy salohiyati, ijodkorligi va yangilikka intilishi natijasida shakllangan. Shu ma’noda jamiyat taraqqiyoti tarixi, avvalo, innovatsion g‘oyalar va kashfiyotlar tarixi hisoblanadi. Innovatsiya insonning tabiat va jamiyat haqidagi bilimlarini kengaytirish, mavjud muammolarga yangi yechimlar topish hamda turmush sharoitini yaxshilashga qaratilgan faoliyatining mahsulidir. Tarixga nazar tashlasak, insoniyat taraqqiyotining barcha muhim bosqichlari aynan innovatsion g‘oyalar bilan bog‘liq ekanligini ko‘ramiz.

Ibtidoiy jamiyatdan boshlab inson hayotidagi har bir muhim o‘zgarish muayyan innovatsiya natijasida yuzaga kelgan. Olovning kashf etilishi, mehnat qurollarining takomillashishi, dehqonchilik va chorvachilikning paydo bo‘lishi insoniyat tarixidagi dastlabki innovatsion yutuqlar hisoblanadi. Ushbu yangiliklar insonning tabiatga qaramligini qisqartirib, ijtimoiy taraqqiyot uchun yangi imkoniyatlar yaratdi. Qadimgi sivilizatsiyalar taraqqiyoti ham innovatsiyalar bilan uzviy bog‘liq bo‘lgan. Misrdagi irrigatsiya tizimlari, Mesopotamiyada yozuvning paydo bo‘lishi, Xitoyda qog‘oz va kompasning ixtiro qilinishi, Hindistonda o‘nlik sanoq tizimining shakllanishi insoniyat taraqqiyotiga ulkan ta’sir ko‘rsatdi. Bu yangiliklar nafaqat muayyan xalqlar, balki butun jahon sivilizatsiyasining rivojlanishiga xizmat qildi. X–XII asrlarda Markaziy Osiyo va musulmon Sharqida yuz bergan ilmiy-madaniy yuksalish innovatsion tafakkurning yorqin namunasi hisoblanadi. Bu davrda ilm-fan taraqqiyotiga beqiyos hissa qo‘shgan allomalar yetishib chiqdi.

XXI asr ko‘plab olimlar tomonidan bilimlar asri deb baholanmoqda. Daniyel Bell ta’kidlaganidek, postindustrial jamiyatda bilim asosiy strategik resursga aylanadi.[4] Bilimlar jamiyati sharoitida insonning muvaffaqiyati uning innovatsion salohiyati bilan belgilanadi. Zamonaviy mehnat bozori standart vazifalarni emas, balki muammolarga ijodiy yechim topish qobiliyatini talab qilmoqda. XXI asrda jahon iqtisodiyotining raqamlashuvi, globallashuv jarayonlarining jadallashuvi va texnologiyalarning tez sur’atlarda rivojlanishi mehnat bozoriga yangi talablarni qo‘ymoqda. Bugungi kunda ish beruvchilar xodimlardan faqat nazariy bilim va kasbiy ko‘nikmalarni emas, balki muammolarga ijodiy yondashish, yangi g‘oyalar ishlab chiqish va noan’anaviy qarorlar qabul qilish qobiliyatini ham talab qilmoqdalar. Shu sababli muammolarga ijodiy yechim topish qobiliyati zamonaviy mehnat bozorining eng muhim kompetensiyalaridan biriga aylanmoqda. Zamonaviy mehnat munosabatlari tizimida raqobatning kuchayishi inson kapitalining sifatiga bo‘lgan talablarni oshirmoqda. Ayniqsa, innovatsion iqtisodiyot

sharoitida ijodiy fikrlay oladigan, o‘zgaruvchan vaziyatlarga tez moslasha oladigan va murakkab muammolarni hal qilishga qodir mutaxassislar yuqori baholanmoqda.

Globallashuv natijasida axborot oqimlari keskin tezlashdi. Bu insondan tez qaror qabul qilish va yangi sharoitlarga moslasha olishni talab qilmoqda. Alvin Toffler ta’kidlaganidek, kelajakda muvaffaqiyat qozonadigan inson yangi bilimlarni tez o‘zlashtira oladigan va eski bilimlardan voz kechish qobiliyatiga ega bo‘lgan shaxs bo‘ladi.[5] Raqamli transformatsiya jarayonlari inson hayotining barcha sohalarini qamrab olmoqda. Sun’iy intellekt, katta ma’lumotlar, raqamli platformalar va avtomatlashtirish texnologiyalari mehnat bozoriga yangi talablarni qo‘ymoqda. Manuel Kastels raqamli jamiyatda axborotni qayta ishlash va innovatsion bilimlar yaratish asosiy resursga aylanganligini ta’kidlaydi.[6] Innovatsion tafakkurning jamiyat uchun foydaliligi uning ijtimoiy mas’uliyat bilan uyg‘unlashganligiga bog‘liq. Innovatsiyalar faqat iqtisodiy samara emas, balki ijtimoiy farovonlikka ham xizmat qilishi lozim. Nemis faylasufi Hans Jonas texnologik taraqqiyot inson oldiga yangi axloqiy mas’uliyatlarni qo‘yishini ta’kidlaydi.[7] Innovatsion tafakkur va ijtimoiy mas’uliyatning o‘zaro aloqadorligi quyidagilarda namoyon bo‘ladi:

-innovatsiyalarning insonparvarlik xususiyati;
-ekologik xavfsizlikni ta’minlash;
-ijtimoiy adolatni qo‘llab-quvvatlash;
-barqaror taraqqiyot maqsadlariga xizmat qilish.

Yoshlar mamlakatning intellektual kelajagini belgilaydi. Shu sababli ularda innovatsion tafakkurni shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Ta’lim tizimida muammoli o‘qitish, keys-stadi va loyihaviy ta’lim texnologiyalaridan foydalanish innovatsion fikrlashni rivojlantirishga xizmat qiladi. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasida innovatsion iqtisodiyotni shakllantirish muhim vazifalardan biri sifatida be lgilangan.[8] Bu sohada innovatsion ekotizimni rivojlantirish, ilm-fan va ishlab chiqarish integratsiyasini kuchaytirish, raqamli iqtisodiyotni kengaytirish va inson kapitalini rivojlantirish kabi yo‘nalishlar ustuvor ahamiyat kasb etmoqda.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, innovatsion tafakkur zamonaviy jamiyatda insonning eng muhim qobiliyatlaridan biri hisoblanadi. U shaxsning intellektual rivojlanishi, ijtimoiy faolligi va kasbiy muvaffaqiyatini ta’minlaydi. Innovatsion tafakkur bilimlar jamiyati, raqamli iqtisodiyot va globallashuv sharoitida milliy taraqqiyotning muhim omili sifatida namoyon bo‘lmoqda. Shu bilan birga, uning ijtimoiy mas’uliyat bilan uyg‘unlashuvi jamiyatning barqaror rivojlanishi uchun muhim shart hisoblanadi. Shu sababli ta’lim muassasalarida, ayniqsa oliy ta’lim tizimida innovatsion fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan ilmiy va amaliy mexanizmlarni takomillashtirish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Schumpeter J. The Theory of Economic Development. Harvard University Press, 1934. 255p.
2. Drucker P. Innovation and Entrepreneurship. Harper Business, 1985. 277 p.
3. Hegel G.W.F. Phenomenology of Spirit. Oxford University Press, 1977. 640 p.
4. Bell D. The Coming of Post-Industrial Society. New York, 1973. P.212.

5. Toffler A. The Third Wave. Bantam Books, 1980. P.387.
6. Castells M. The Rise of the Network Society. Oxford, 1996. P.92.
7. Hans Jonas. The Imperative of Responsibility. Chicago, 1984. P.11.
8. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. Toshkent, 2022. b. 214.